

بقلم آقای یثربی تهجد و انتقاد

آقای مدیر محترم مقاله مختصر ولی بسیار مفیدی بقلم قاضی معتزله اقا میرزا عباس اشتیانی راجع بتاریخ ولادت مرحوم میرزا ابوالقاسم فراهانی متخلص بثنائی و ملقب بقائم مقام ثانی در شماره شش و هفت مجله آرمنغان درج شده بود که مثل سایر مقالات و تألیفات این نویسنده محترم با اختصاری که داشت تازه و جالب توجه بود. برای اینکه اولاً مختصر سرگذشت و شرح حال این تابعه ادب و سیاست (قائم مقام ثانی را) در ایام جوانی بیان مینمود و همچنین اطلاع میداد از دو دسته گر دربار در اوائل فتحعلیشاه و تمامین صدر اعظم وقت (میرزا شفیع مازندرانی) و میرزا بزرگ قائم مقام اوست سیاست دولت فرانسه و مخالفت بیکریکی اصفهان (ظاهراً مراد حاجی محمد حسین صدر اصفهانی ملقب به نظام الدوله است که بعد از میرزا شفیع بمقام صدارت رسید) و دسته دیگر با سیاست دولت مرقوم. و نیز خبر میداد از حدوث شورش و بلوایی در ولایت فراهان بر علیه اضافه شدن مالیات که از این شورش در تواریخ و منابع داخلی ذکری هست و بالاخره از مقاله مذکور تاریخ تقریبی ولادت مرحوم قائم مقام فراهانی و مقدار عمر او معین میگردد. ولی با این حال چون در مقاله مزبور و مأخذهای اروپائی آن به نظر کوتاه بنده مختصر اشتباهاتی شده بود از نقطه نظر علاقه مندی بموضوع آن مقاله اشتباهات حاصله را متذکر شده و بمجمله شریفه تقدیم داشتم

اولاً اینکه آقای اقبال پس از نقل مراسله سر تیب گاردان فرانسوی که در تاریخ ۳ رمضان ۱۲۲۳ بوزیر روابط خارجه فرانسه نوشته است میگویند او (گاردان) پنجاه سال قبل از رسیدن قائم مقام بمقام صدارت از آتیه درخشان او خبر داد اگرچه این طور اشتباهات در ارقام و اعداد برای بکنفر نویسنده تقصیر

اساسی نیست ولی اگر مؤلفین فاضل عصر ما در تألیفات خود يك قدری دقیق تر شده و از این اشتباهات فرعی هم نوشتجات خود را صیانت می نمودند البته راه انتقاد بر آنها بسته شده و آثارشان پر قیمت تر بود البته آقای اقبال میدانند که قائم مقام ثانی در سال (۱۲۵۰) یعنی سال فوت فتحعلیشاه و جلوس محمد شاه بمقام صدارت رسید و معلوم است که فاصله بین تاریخ مراسله گاردان (۱۲۲۳) و صدارت قائم مقام (۱۲۵۰) بیست و هفت سال است نه پنجاه سال

ثانیاً از کتاب ایران و مسئله ایران گوزن معروف انگلیسی نقل کرده اند که سه نفر از پادشاهان قاجاریه بدستگیری سه نفر از وزرای خود سلطنت رسیدند و هر سه بعد از جلوس خدمتگذاران صمیمی خود را بقتل رساندند. فتحعلیشاه با حاج محمد حسین خان صدر اصفهانی همان معامله را کرد که محمد شاه با میرزا ابوالقاسم قائم مقام و ناصر الدین شاه با میرزا تقی خان امیر کبیر. اگر این مضمون از گوزن باشد باید با اشتباه این مرد سیاسی در یکی از مسائل واضحه عصر اخیر ایران تأسف خورد حاجی محمد حسین خان صدر اصفهانی چنانچه فوقاً اشاره کردیم در عصر فتحعلی شاه ابتدا حاکم اصفهان و کاشان و قم بود و منصب استیفای ممالک را هم داشت و پس از مردن میرزا شفیع صدر اعظم (۱۲۳۴) بمنصب صدارت رسید و بسال ۱۲۳۵ با کمال عزت و احترام بمرگ طبیعی در گذشت غرض اینکه نه او وسیله ارتقاء فتحعلیشاه بپخت سلطنت بود و نه باوی همان معامله شد که با دو نفر خلفش (قائم مقام و امیر کبیر) گویا گوزن انگلیسی حاجی ابراهیم خان صدر اعظم شیرازی را با حاج محمد حسین خان صدر اصفهانی اشتباه کرده و چه اشتباه غریبی و غریب تر از نیست عدم توجه آقای اقبال باین اشتباه

ثالثاً در مراسله گاردن نوشته شده که مالیات فراهان در اوائل فتحعلیشاه از هزار و پانصد به پنجاه هزار تومان ترقی داده شده و همین موجب شورش

فراهانیها گردید . با اطلاع مجملی که از کمی تفره در آن عصر داریم و باین که میدانیم پس از چندین بار اضافه جمع که از عصر فتحعلیشاه تا این اواخر عمل آمد باز تا قبل از ممیزیهای سنوات اخیر مالیات فراهان تقدماً و جنساً پنجاه هزار تومان نبود باید یقین کنیم که در رقم دوم يك صفر باشتباه علاوه شده و پنجاه هزار تومان پنجاه هزار تومان گردیده است

لاادری

نقل از سنینه کهن سال (در ذم طیبی از اهل ری)

خواجه بوالمجد در صنعت طب دارو از چند گونه انگیزد
چونکه بنشست بر سر بیمار در زمان بانگ مرگ برخیزد
(نیز در ذم افضل الدین طیب)

ای تن از درد اگر خواهی مرد از طیبیان ری علاج مجوی
خاصه زان روسی زن نا اهل کنز طیبی نهرنگ دید و نه بوی
سگ و خورا فضیلت است بر او افضلش بعد از بن میخوان و مگوی
این خسر طبع آدمی دیدار ملک الموت فعل عیسی روی
[نیز ۵م]

افضل الدین ماصناعت طب نیک داند همه کثیر و قلیل
چون رود در سرای بیماری ختم یاسین همی رود بدو میل
او ز در پای نا نهاده برون که در آید ز بام عزرائیل
(نیز در ذم اصیل طیب)

ملک الموت از اصیل طیب می بنالد ز بارگاه خدای
که جهان را از خلق خالی کرد اندرین کار گم شدم سرو پای
یا از این شغل دور کن او را یا مرا خدمتی دیگر فرمای